

Ahmed Ateş

BURDUR — ANTALYA VE HAVALİSİ KÜTÜPHANELE- RİNDE BULUNAN TÜRKÇE, ARAPÇA VE FARSA BAZI MÜHİM ESERLER

Aşağıdaki yazılar, 1947 yazında, Burdur — Antalya ve havalisindeki kütüphanelerde yapılmış olan araştırmalar sırasında alınmış notlara dayanmaktadır. Burada bahsedilen ve bazıları dil ve edebiyat tarihi bakımından oldukça mühim olan eserler, daha yakından ve daha etraflı tetkiklere muhtaç ve lâyıktırlar. Halbuki bu yazmalar Antalya 'da Tekelioğlu kütüphanesindeki 584, Elmalı 'da Halk Kitaplığındaki 700 ve Burdur 'da Vakıf ve Halkevi Kitaplığındaki 1500 yazma eser arasından seçilmiştir. Çok mahdut olan seyahat müddeti, bu kadar yazmayı ayrı ayrı görüp mühimlerini tesbit etmek, asıl üzerinde durulması icap edenleri ayırmak için, ancak kâfi gelmiştir. Binaenaleyh, burada yapılmak istenilen şey, esaslı tetkiklere girişmek değil, mühim olan eserleri tanıtmaktan ve yeni araştırmalara zemin hazırlamaktan ibarettir¹.

I. TÜRKÇE ESERLER

1. BURDUR VAKIF VE HALKEVİ KİTAPLIĞI, No. 1234

Tebâreke tefsiri

Ebru kâğıt kaplı bir cild içinde 121 varaktır. 16,5 × 12,5 (12,5 × 8,8) sm. eb'adındadır. Yazısı, güzel, baştan başa harekeli nâsihtir. Her sahifede 9 satır vardır. Söz başları kırmızı mürekkeple. Birinci varak kopmuş, sonradan tamamlanmıştır. Kitabın istinsah kaydı şudur :

تمت الكتاب بعون الله... على يد الضعيف... ادھم بن حفظ الله بن حسن
الطویل البغدادی فی ثامن عشرین رمضان المبارک سنہ ۸۲۶ھ

¹ Bana bu tetkik seyahatinin imkânlarını temin etmiş olan sayın dekanımız Hamit Ongunsu'ya bilhassa teşekkür ederim.

Baş: Hamd u sipâs u şükr-i bî-kiyâs ol vâhid-i ezeliye olsun ki... Hudâvendigâr-ı mu'azzam sâhib-üs-seyf vel-kalem... Çelebi Celâlet-üd-devle ved-dîn İshâk Beg b. Murâd Arslan el-mahsûs bi-inâyet Rabb el-âlemîn... bu za'if duacısından Tebâreke tefsirin Türkçeye kılmak diledi ki bir nice kişilerin zihnine müstefhem (aslında: müstekim) ola ve ümizdür okuyanların kurtulmağına sebep ola. Bu za'if miskîn dahi müvâfâkat yolın dutup... bu risaleyi yazdı, evvelâ sevabın zikreyledi...¹

Başka hiç bir nushadan bahsedilmiş olduğuna tesadüf edemediğimiz bu eserin, kimin tarafından yazıldığını bilmiyoruz. Fakat onun ithaf edilmiş olduğu hükümdara bakarak ne zaman yazıldığını tesbit edebiliriz: Denizli beylerinden olan İshak Bey b. Murad Arslan, oğlu Abdullah b. İshak 'ın 763/1361 tarihli bir sikkesi olduğuna göre, bu tarihten önce yaşamıştır [bk. Halil Edhem *Düvel-i İslâmiye*, İstanbul 1927, s. 295 ve krşl. M. Fuat Köprülü, *Anadolu'da Türk dil ve edebiyatının tekâmülüne umumî bakış*, Yeni Türk mecmuası, sayı 4 (1933), s. 282, sütun 2]. Buna göre, bu tefsir XIV. yüzyılın ilk yarısına aittir. Yukarıda tavsif edilen nusha, baştan başa harekeli olduğu için Türk dili tetkikleri bakımından da büyük kolaylıklar gösterebilir.

2. BURDUR, VAHİF VE HALKEVİ KİTAPLIĞI, No. 735

Dâ'î

Külliyât

Meşin bir cild içinde 123 varaktır. Eb'adı 23,4 × 15,5 (20,5 × 12) sm. dir. 13 satırlı baştan başa harekeli nesih. Söz başları kırmızı mürekkeple, bazan kalemle. Bu nusha baştan noksandır. Sonu tamam ise de, burada tarih yoktur. Fakat yazı ve kâğıdına bakarak hierî IX. yüzyılda yazılmış olduğu kat'iyetle söylenebilir. Nusha son defa ciltlenirken sayfaların yerleri değiştirilmiştir. Bundan dolayı şiirlerin tertibi bozulmuştur, fakat içinde şu kısımlar açıkça görülmektedir:

Methiyeler. 1 b'de başlayan şiirin bir beyti şudur:

Ey Gıyâs-ı dîn-i Hak Sultan Muhammed Şehriyâr
Âftâb-ı taht u devlet sâye-i perverdigâr

Varak 14 e kadar devam eden bu şiirlerden sonra, 14 a 'da «der hüsn-i tevakku' be kinâyet» başlığı altında bir kısım başlıyor; beş beyit sonra «der san'at-i îham», daha sonra «der hüsn-i vâsf»

1) İmla numunesi olmak üzere bu ön sözün bir kaç satırını aynen kaydedelim:
واميددر اقينارك قرلمغه سبب الا، بوضيف مسكين دخ موافقت يولن دتپ... بو رساله
يزد اولان توان ذكر ايله

diye başlıklar geliyor. Bunlar, her halde, bütün edebî san'atların misallerini ihtiva etmek üzere yazılmış bir eserin parçaları olmalıdır. Daha ileride de, bunlara benzer, bu kısmın başları oldukları muhakkak olan başka parçalar vardır.

Varak 14 b 'de:

Be-nâm-ı Pâdişâh-i hayy u dâna
Kadîm u kâdir u ferd u tuvânâ

beyti ile başlayan bir mesnevi gelmektedir. 16 a 'da «Münâcât be hazret-i Bârî ta'âlâ...» başlığı vardır. Varak 18 a 'da bir terci-i bend vardır. Tekrar edilen beyit en başta yazılmış olan beytin aynı olduğundan, bunun birinci şiirin devamı olduğu anlaşılmaktadır. Varak 21 a 'da yine mesnevi kısmı geliyor. Vr. 21 b 'deki başlık şudur: «Dâ'î çenge su'âl ittügi keyfiyet halinden.»

Su'âl ittim eyâ sâz-ı hoş-âvâz
Ki sensin âşık u ma'sûk-ı hem-râz

22 a 'da aynı mesnevi içinde şu beyit vardır:

Yi iç hoş geç ki sultân devridür bu
Şehinşâh Mîr Süleymân devridür bu

Bu yazmanın en sonunda تمت الكتاب بعون الله وحسن توفيقه kaydı olduğuna göre, nüsha sondan tamamdır. Fakat aradaki sayfeler karmakarışık olduğu için, ortaldan noksan olup olmadığı pek kestirilemiyor. *Çeng-nâme* mesnevisinin bulunduğu yerlerde bazı sayfeler kısmen boş bırakılmıştır. Anlaşılan buraya minyatürler konulacaktı. Fakat nedense bunlar yapılamamıştır.

XV. asrın ilk yarısının en büyük şairi olan Ahmed Dâ'î'nin [bk. Latîfî, *Tezkere*, Ahmet Cevdet tab'ı, İstanbul, 1314, s. 85 v. d.; M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, c. II, s. 171 v. d.; M. Fuat Köprülü, *Divan edebiyatı antolojisi*, İstanbul, 1931, s. 68—69] şimdiye kadar mahdut miktarda türkçe şiiri mâlûmdur. Bu nüsha sayesinde, onun türkçe şiirlerinden ekserisi meydana çıkmış bulunmaktadır. Bu nüshanın yazısı baştan başa harekeli olduğu için, Dâ'î'nin şiirlerinin ve o devrin dil hususiyetlerinin, doğru olarak, tesbit edilmesine çok yardım edecektir.

Yukarıda kaydedilmiş olan beyitlerden anlaşılıyor ki, *Çeng-nâme* Emir Süleyman (806—813/1403—1410) için yazılmıştır; diğer

bir kaç kasidede, memduh ismi olarak, Gıyâseddin Emîr Mehmed'in (806—824/14036—1421) adı geçmektedir.

3. ŞAHSİ KÜTÜPHANEMDE, No. 25

‘Ayn al-ḥayāt fî tafsîr kalām
Ḥālîk al-barîyât bi-îrād aḥsan
al-i‘tirāzât

Tamir görmüş bir cild içinde 299 varaktır. Eb'adı 30,5×20,5 (21×16) sm. dir. Kur'an'ın metni kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Türkçe kelimeler bazan hareketlidir. Kenarlarda *M. snevî* şerhinden alınmış ve başka bir yazı ile küçük notlar vardır. Baştan 4 varak sonradan ilâve edilmiştir. En başına «Sene 976» diye bir kayıt konulmuştur. Yazmanın istinsah kaydı şudur:

تم الكتاب سنة سبعين وتسعمائة في شهر رمضان. كتبه الحقيير عبدالقادر بن محمد الامام في جامع حضرة ابي ايوب الانصاري عليه رضوان الباري جمعت كتاباً في علم التفسير باحسن التقرير والتحرير وهو بين ساير: Baş: الكتب على الوجتات كالحفر... لانه سهل المأخذ لكون كلام الله مترجماً بلسان ابناء زماننا وذلك في ايام الملك الاعظم ملجأ سلاطين العالم مولى ملوك العرب والعجم... سلطان بن سلطان سلطان ابي الفتح اسفنديار بن بايزيد خان خلد الله سلطانه واوضح على العالمين برهانه وسميته عين الحيوة في تفسير كلام خالق البريات بايراد احسن الاعتراضات اسأل الله حسن التمام ولطف الاختتام... اعوذ بالله من الشيطان الرجيم...

Son: Benî İsrâ'il 'den idi, ya pâdişâ-zâde idi, melâikedendi, daḥî dîrler.

Kısmen yukarıda kaydedilmiş mukaddimeden anlaşıldığı gibi, bu tefsir Candar oğullarından İsfendiyâr b. Bâyezid (795—843/1392—1440) namına yazılmıştır. Yukarıda tavsif edilen nusha, Türkçeyi teşvik ettiği esasen bilinen bu hükümdarın [bk. F u a d K ö p r ü l ü *Anadoluda Türk Dil ve edebiyatının inkişafına toplu bakış*, Yeni Türk, sayı, 5, s. 377], bu sahadaki faaliyetinin yeni bir delilidir. Şunu da kaydetmek lâzımdır ki, elimizdeki nusha tam değildir, *Kur'an* 'ın başından Tâhâ suresine, yani aşağı yukarı *Kur'an* 'ın yarısına kadar gelmektedir. Herhalde bu eserin, bugün elimizde bulunmayan bir ikinci cildinin de mevcut olması icap eder.

4 ANTALYA, TEKELİOĞLU KİTAPLIĞI No. 457

Abu'l-Faẓl Muḥ.b. İdrīs el-Defteri Zahîre-i Murâdiye

Tamir görmüş bir cilt içerisinde 360 varaktır. Eb'adı $29 \times 19,5$ ($20 \times 13,2$) sm. dir. 19 satırlı, kırmızı cetvel içinde nesih; söz başları kırmızı mürekkeple. Bazı yerlerinde kurt yeniği vardır. İstinsah kaydı şudur: الحمد لله على التمام... من يدالضميف... رمضان بن حسن (XII, h. yüzyıl).

Baş: Hamd-i bî-hadd u bi-nihâyet ve medh-i bî-add u bî-gayet hazret-i celâl-i âferidgâra... (2 a) Emmâ ba'du çün her zamanda ve her rûzgârda meşrikaynın nizâm ciheti ve kevneynin umûru için Hak suphanehu... kendü rahmeti gölgesi suretini benî Âdem'in birisinin başı üzerine gösterânîde eyler... (2 b) nitekim uşbu zamanda Emîr-i âdil-i gîti-sitân... (3 b) Murâd b. Sultan Mehmed Han... Veli bu dergâhın kulu ez'af-ı ib'âd-i'llah... Ebu 'l- Faẓl Muḥ. b. İdrīs el-Defteri... (4 a) hicretin 841' inde Arap ve Acem kitaplarından evrendleyip cem idüp bu kitabı türkçe eyledi...

Mevzuu Dr. Adnan Adıvar tarafından tahlil edilmiş olan bu eser [bk. *Osmanlı Türklerinde ilim*, ikinci tabı, İstanbul, 1943 s. 13], umumiyetle Mü'mîn b. Muḫbil-i Sinobî 'ye isnad edilmektedir ve nitekim mezkûr yerde de ona ait olmak üzere gösterilmiştir. Biz burada her hangi bir mutalaa beyan etmekten sakınarak, yalnız gördüğümüz nüshada eserin müellifi olarak Ebu 'l-Faẓl Muḫ. b. İdrīs el-Defteri 'nin adının kaydedilmiş bulunduğu nazarı dikkati celbetmekle iktifa edeceğiz.

5 ANTALYA, TEKELİOĞLU KİTAPLIĞI, No. 459

M e e m u a. Yarı meşin bir cilt içinde 189 varaktır. Eb'adı $20,5 \times 13,6$ ($15,3 \times 7,8$) sm. dir. 21 satırlı nesta'lik; kırmızı cetvel içinde. Söz başları kırmızı mürekkeple. Bu nushanın umumî bir ferağ kaydı yoktur. Bundan dolayı ayrı ayrı kaydedilecektir.

1. Vr. 1 b—125 b.

Hakîm Mü'mîn b. Muḫbil
SinobîMiftāḫ al-nūr va ḫazā'in
al-surūr

Baş: Şükr-i bî-had ol hâlik-i bî-niyâza kim vaciptir kıdemi

... أما بعد فالمسئول من الله تعالى ادامة ايام دولته (!) من خصه بتدبير الامم...

Sultan Murâd b. Muhammed b. Bâyezid Han... Pes bu za'if ve nahf kul kim Hakîm Mü'mîn b. Muḫbil-i Sinobî 'dir..

Ferağ kaydı (vr. 125 b): Bu nusha-i şerife musannifin kendi nushasından mukabelesi ile hicretin 888 'inde... tamam oldu. Bu nusha dahi ol nushadan yazıldı, sene 939.... tamam oldu... Fî şehri Kostantınıye fî mahalle-i Emin Sinan... (Bu ikinci ferağ kaydı bu mecmuaya esas olan nushanın ferağ kaydıdır).

Mevzu ve mahiyeti Dr. Adnan Adıvar tarafından tahlik edilmiş olan bu eser [bk. *Osmanlı Türklerinde ilim*, ikinci tabı, İstanbul, 1943, s. 13 v. d.) hakkında, burada bir şey söylenecek değildir. Ancak, M. Fuad Köprülü, bu eserin Paris 'te Bibliothèque Nationale 'de bulunan bir nushasına bakarak, onun İsfendiyar Bey namına yazılmış olduğunu söylemektedir [bk. *Yeni Türk Mecmuası*, sayı 5 (1933), s. 377, sütun 1]. Yukarıda kısmen kaydedilmiş olan mukaddimeye göre, eser Sultan Murad 'a (824—855 / 1421—1451) ithaf edilmiştir. Herhalde, Mümin b. Mukbil eserini bir hükümdara takdim etmiş, ondan ayrılınca, mukaddimeyi değiştirip bir başka hükümdara daha vermiş olmalıdır.

2. 127 b — 150 b.

Muntaḥab İbn Bayṭār

Baş: Türki İbn Bayṭār 'ın içinde olan müfredât icmâlin yazılıp adını *Muntaḥab İbn Bayṭār* koduk... Âlusen, bu bir ottur ki dağlarda biter, her bir budağunun aşkadan yokarusunun bir yaprağı olur...

Ferağ kaydı: Temmet şevvel 20, sene 1035 (Bu ferağ kaydı buraya kadar mevcut olan kısımların ferağ kaydıdır).

Bir çok nebat ve ilâç adlarının türkçe karşılıklarını bildiren bu eserin müellifinin adı bu nushada görülmemektedir. Eserin aslı yani *Mufradât İbn Bayṭār* için bak. C. Brockelmann, *GAL*, I, 492; *Suppl.*, I, 896.

3. 169 a — Son.

Faşd-nâme

Baş: الحمد لله الذي اختلف الاسطفسات بحكمته... Ba'dehu hazret-i pâdişâh-i islâm... es-sultân Bâyezid Han... b. es-sultan Mehmed vakta ki bu fakire nazar-ı inayeti mukarin olup...

Bu kitap Adnan Adıvar'ın *Osmanlı Türklerinde ilim* adlı eserinde zikredilmemiş olduğundan, hakkında biraz izahat vermek faydalı olacaktır. Adı bu yazmada bulunmayan müellif, mukaddimesinde, sultan Bâyezid tarafından, Galata Sarayı 'ndaki gılmanla-

rının tabibliğine tayin edildiğini, bu sırada, kan almanın gayet tesirli ve faydalı bir tedavi olduğunu gördüğünü anlatıyor. O zaman İbn Sînâ'nın *kanûn*'u ile şerhlerindeki ve başka kitaplardaki kan almağa mütaallik bilgileri toplayarak, türkçe olan bu eseri yazmış. Eser bir mukaddime ile 6 babdan mürekkeptir.

6. ELMALI HALK KİTAPLIĞI. No. 2890

al-Husâm al-Şahrâvî al-Culûğî

[Har-nâme]

Ebrû kâğıt kaplı bir cilt içinde 117 varaktır. Eb'adı 19,8 × 15 (13. 5, × 10,5) sm. dir. 13 satırlı nestalik. Söz başları kırmızı mürekkeple, asıl yazı kahverengi mürekkeple yazılmış, kenarda bazı fevâid vardır. Nusha son dan noksandır. Herhalde hierî X. asırda yazılmış olmalıdır.

Baş: الحمد لله الذى خلق كل دابة من ماء فمنهم من يمشى على بطنه ومنهم من يمشى على اربع وخلق الخيال والبغال والحمر لتر كبوها وزينة... اما بعد... وجدت... من الخواص والعوام ناظمين بنشور فضائل اولى الامر على النظام (2a) ولم ادري (!) اى شى اجعل ذريعة الوصول الى ذلك الجناب... فجعلت خرايد تحفة لحضرة العلية... العثمانية السلطان ابن السلطان سليمان بن سليم خان... لما رأيت توفر رغبات الاخوان الى لطائف الدواب الباب والحلان تقتضى الشفقة والمروة فقد هيجنى الى شروع ذلك بان (!) كنت بعيداً من هنالك لوفور قصورى فى بضاعة الطويل الاذنين لا سيما صارت الاحياء متشابهة بالاذن والانف والعف تكميلا لشأهم

müteşâbihâtının teşbih el-medh bi-mâ yüşbihu 'l-zem kısmından mutâbakatını tazmîni iltizâmı ile tertip olundu....

Son: Kimi aldarsın a kardeş bununla
Ne yerde olsan ol hâzır seninle

Ekserisi arapça olan kısa mukaddimesinin en mühim kısımları yukarıya çıkarılmış olan bu eser, bu parçadan da anlaşıldığı gibi, Kanunî Sultan Sultan Süleyman (926—974/1520—1566) adına yazılmış, eşeklerden ve onlar hakkındaki fıkralardan bahseden bir kitaptır. Biraz sonra, müellif adının el-Husâm olduğunu söyleyip haseb itibarı ile el-Sahravî (acaba Konyalı mı demek istiyor?), neseb itibarı ile, el-Bûtîmârî (?), lâkab bakımından da el-Culûğî (?) olduğunu ilâve eder. Eserin bundan sonraki kısımları, başlarda manzum ve mensur ise de, sonlarında temamiyle manzumdur.

Varak 20 b—21 a'da Bagdad 'a gitmek isteyen, fakat tam oraya vardığı sırada, eşeklerle eşekçilerin konuşmasını duyarak geri dönen Şeyyâdî Hamza adlı bir şahıstan bahsedilmektedir ki bu şahıs meşhur Şeyyâd Hamza olabilir. Varak 31 b—32 b ve 80 b—81 a 'da da Nasreddin Hoca 'ya ait iki fıkra bulunmaktadır.

Her bakımdan zarif ve güzel olan bu eserin müellifi hakkında hiç bir yerde mâlûmat bulamadım.

7. ANTALYA, TEKELİOĞLU KİTAPLIĞI, No. 473

Şâlih b. Calâl

Tarcama-i Cavâmi^c al-*hikâyât*

Yarı meşin bir cild içinde 286 varaktır. Eb'adı 30 × 19 (25 × 14,4) sm. dir. Yazısı, yıldız cedvel içinde, açık ve güzel, 24 satırlı nesihtir. 1 b'da gayat güzel bir başlık vardır. Söz başları kırmızı mürekkeale, çokça kurt yeniği var. Nushanın istinsah kaydı şudur:

تم كتابة وترجمة على يدي البعد الفقير صالح بن جلال الحقيير عني عنها (!) في يوم
تاسع عشر من شهر آخر الجمادين من شهر سنه ستين وتسعمائة بقصبة ابي ايوب
الانصاري رضى الله عنه.

Baş: Kısım-ı evvel-i *Cavâmi^c al-*hikâyât va lavâmi^c al-rivâyât*-tan onyedinci bâb ki ferâset ve kiyâset ehli kimselerin ferâset ve kiyâsetleri beyanındaydı...*

Son: Mefhar-i evlâd-ı Osman-i kirâm
Sâhib-i âlâ vü en'âm-i mezîd
Lâyik-ı tâc u serîr-i saltanat
Ya'nî kim Şehzâde Sultân [Bâyezîd]

İhtiva ettiği muhtelif mevzulardaki hikâyeler dolayısı ile, İran ve Anadolu 'da, büyük bir şöhret kazanmış olan *Cavâmi^c al-*hikâyât va lavâmi^c al-rivâyât*, *Lubâb* müellifi 'Avfî 'nin eseridir (bk. *İslâm Ansiklopedisi*, c. II, s. 21 v. d., Fuad Köprülü'nün makalesi). Burada tavsif edilen nusha *Cavâmi^c al-*hikâyât*'ın türkçeye yapılmış üç tercemesinin sonuncusudur (bk. Muḥammad Nizâmeddîn, *Introduction to the Jawâmi^c u'l-*hikâyât wa lavâmi^c u-r-rivâyât*, London 1929, *G M N S*, c. VIII, s. 31). Mütercimi olan Şâlih b. Celâl, Mısır ve Şam'da kadılıklar yaptıktan sonra, 957/1550 tarihinde inzivaya çekilmiş, hayatının geri kalan kısmını Eyüb 'te geçirmiş ve 973/1566 tarihinde ölmüştür (bk.***

Sicill-i Osmanî, c. III, s. 200; *Osmanlı Müellifleri* c. II, s. 278—9). Bu inziva sırasında, Şehzade Bayezid b. Süleyman için *Cavāmî' al-hikāyāt*'ı terceme etti. Bu tercemenin muhtelif nushaları vardır, fakat yukarıda tavsif edilen nusha, istinsah kaydının gösterdiği gibi, bizzat mütercimmin kaleminden çıkmıştır. Bundan başka, meselâ İstanbul 'da bulunan nushalar —Avrupadaki nushaları kontrol etmek kabil olmamıştır— Nuruosmaniye 3274, I. kısmın 1—10. bâblarını, Nuruosmaniye 3232 nushası yine birinci kısmın 1—11. bâblarını, Umumî 10543 nushası aynı kısmın 1—9. bâblarını ihtiva eder. Buna göre, I. kısmın 17—25. bâblarını ihtiva eden bu cild, bu bâblar için, yegâne nusha vaziyetinde bulunmaktadır.

8. ELMALI, HALK KİTAPLIĞI, No. 3032.

Mecmu'a. Yıpranmış ebrû kâğıt kaplı bir cild içinde 78 varak. Baş tarafta 17 satırlı muntazamca bir nesih, varak 54 'ten sonra satır adedi değişik. İkinci kısmın yazısı birinciye benzemiyor. İmlâ çok bozuktur. Eb'adı 20,4 × 15,8 sm. dir. Mecmuada istinsah kaydı yoktur, çok yenidir. Üzerindeki mühürden 1292 h. de vakfedildiği anlaşılıyor.

1 b - 53 b.

1. (Hikâyât-ı Nasîreddin Hoca).

Baş: Hikâyât-ı Nasîreddin Hoca nakl şüd. Râviyân-ı ahbâr ve nâkılan-ı âsâr ve muhaddisan-ı rûzgâr-ı evâ'il nakl-i rivâyet ve bu yüzden hikâyet eder ki işte o zaman Hoca Nasîreddin... hazretlerinin... lâtifeleridir... Sekiz bâb üzere nakletmişlerdir. Râvi öyle rivâyet eder ki bir gün Hoca Nasîreddin hazretleri minbere çıkıp yârâna der ki, «Adamlar ben size ne desem gerek, bilir misiniz?» dedi...

Son: ... Türk evine gelip hali keyfiyeti karısına nakletti. İşte bu cild de bunda tamam oldu.

Nasreddin Hoca hikâyelerinin şimdiye kadar bir yazma nushasına tesadüf edilmediği için, bu nusha oldukça mühimdir. Hikâyeler arasında, mukaddimede bahsedilen sekiz bâb taksimatı görülmemektedir. Buradaki hikâye ve fıkraların hepsi mâlûm hikâye ve fıkralardır. Yalnız sonunda, Nasreddin Hoca 'nın hikâyeleri ile alâkası olmayan bir hikâye vardır: Köylü bir Türk, pazarda aşçıda, keşkek yer; onun ipten yapıldığını zannederek, aşçının tavsiyesi ile sicim alıp evine döner, ilh...

Varak 54 a — Son:

2. Karagöz oyunlarından parçalar.

Bir kaç perde gazeli (59 b), birinci perde gazelinin matlaı şudur :

Gel ey zâhid kenarî bezm-i irfandan mekâl anla,
Hakikattir sözü âriflerin gûş-u muhâl anla.

Hepsi yedi tane olan bu gazellerden sonra, vr. 62 a 'da: güfte-i Hacıvat, altında : Nazire-i Karagöz, 69 a'ya kadar devam ediyor. 70 b 'de: Şarkı-yı Ferhad, 71b-77 Karagöz 'deki Ferhad ve Şirin oyununun şiirleri. Arada sırada, iki şarkı arasında geçecek olan muhaverelerin hülâsaları vardır. Son cümle şudur: «Ferhad kocakarıyı öldürür.»

Bundan sonra, yine Karagözden Fasl-ı Kavak, Şarkı-yı Aşık Hasan gelmektedir. Anlaşılan, bu kısımlar bir karagözcünün notlarından ibarettir.

II. FARŞÇA ESERLER.

9. ELMALI, HALK KİTAPLIĞI No. 3005.

Abu 'l-Ma'âlî Mas'ûd b. Aḥmed
al-Sayfî

Rasâ'il al-'uşşāk va
vasâ'il al-muşṭāk

Selçukî tarzında tezyinatlı biraz yıpranmış bir cilt içinde 193 varak. Eb'adı 19,7 × 14,6 (15,4 × 10,5) sm. dir. iki ince kırmızı oetvel içinde, 14 satırlı, iri harfli Selçuki meshi. Söz başları kırmızı mürekkeple ve kalın kalemle, bazen yeşil mürekkep kullanılmış. Farsça kelimelerde hiç bir yerde «yerine» yazılmamıştır.

Nushanın istinsah tarihi şudur: تم الكتاب بعون الله... سلخ شهر محرم سنه

٦٨٥ على يدى... محمود بن — (؟) الملقب بالحمد السمرقندى — (؟)...

Baş: سپاس وستایش خدای را جل و علا که آفریدگار جهان و جهانیانست...

اما بعد چئن گوید ابوالعالی مسعود بن احمد (2a) السیفی...

... چون ایزد تعالی بفضل و کرم خویش مرا طبع شعر ارزانی داشت میل

من بهیچ نوع از انواع اشعار زیادت ازان نبود که بغزل واز انشاد وانشاء من بیشتر

غزل یافته شود که در غزل اوصاف وصال و فراق و جنگ و صلح و وفا و جفا و امثال

واقران آن بسیار آید، هر گاه که عشق نامه از جهت خویش یا از بهر دوستی که

اقتراح کردی انشا کردمی موافق آمدی که طبع و خاطر من باین نوع گستاخ

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب الفرائد

سبک و سبک این خدای باطل و عیال که اوید کار جهان چه با ما
 در روزی دهان جانوران و احب الوجودی که هرگز بود یک
 بود ایم البیتانی که هرگز نباشد که تباها که ذاتش منزه از
 برود و صفاتش مذهب از تغیر بقوله تعالی لیس کما یصلح و هو
 الشیخ البصیر و در روز و سلام بر سقا مبران و فرشتگان و
 که در نامی ایمان زده و سبب نجات مومنان علی الخصوص بر بیغایر
 محمد مصطفی که خاتم النبیین است و سید المرسلین جمله ادریان
 متسخ شده و در شریعت از از نسخ و نسخ فارغ در روزی بود
 و بر اهلیت وی و یاران وی بعد از آن در خان و یک سبک بان
 و در روز یاران امام حسن کویک ابوالمعالی سعید بن احمد

البصیر بحسبه الله که جز از نزد تعالی فضل و کرم خویش بر طبع
 از آنی است میل من هیچ نوع از انواع اشعار زیادت از آن بود
 بزرگ و از آنشاد و اسامی مشعر عزله افه شود که در فعل او صاف
 و فراق و خلک و صلح و وفا و جفا و امثال و اقربان از بسیار آید هر که
 که عشق نامه از جهت خوشی یا از بهر دوستی که افراخ کردی انشا کرد
 موافق آید که طبع و خاطر من این نوع کسناخ شده بود و الفت
 گرفته پس چون حال چنین بود خواهم که در حق حالی سلیبی انشا کنم
 و از اسایل العشقاق و وسائل المشاقق نام بهم بر روی کجی حاد
 از آنست که کل الامور معا تبنا صدقک له بلو الاری تعاتبه

شده بود و الفت گرفته، پس چون حال چنین بود خواستم که درین معانی رسائل انشاکم و آنرا رسائل العشاق و وسائل المشتاق نام هم... (7b) چون از فهرست نامه پرداخته شدیم خواستم که صدر کتاب مزین و مشرف گردانم بصدری که جهان مروت مزین است... و بدین صفت امیر عمید ضیاءالدین بهاء اسلام و المسلمین جمال الدوله شمس الملک اصیل خراسان فخر المعالی محمد بن محمود بن ذکریا را یافتم جوانی که فر جوانان دارد و هم نباهت پیران...

... اما واجب دانستم باز نمودن که رسایل جز بمشوق هم توان نبشت Son: انکس را قدرت طبع و قوت خاطر دارد والله اعلم بالصواب

Başka hiç bir yerde bir nushasına tesadüf edemediğim bu eser-in müellifi Mas'ūd b. Aḥmed al-Sayfī, İran tezkirecilerinin verdiği mâlûmata göre, (bk. 'Avfî, *Lubāb al-ʿalbāb*, Browne neşri, c. II s. 159; Davlat-şāh, *Tazkirat al-şu'ara'* nşr. Browne, s. 108; Riżā ḳuli-Hān, *Macma' al-fuşaḥā'*, c. I, s. 252) Selçuklular devri şairlerindendir. Avfî, onu, Horasan selçukluları devrinde yaşamış olan şairler arasında göstermektedir. Davlat-şāh ta, meşhur Farīd-i Kātib'in talebelerinden saymaktadır. Verdiği izahatın gösterdiği gibi, bu hususta Avfî'den istifade etmiş olduğu muhakkak olan *Macma' al-fuşaḥā'* müellifi ise, nedense, onu Harezmi-şahlardan Tekeş (568 — 596/1172 — 1200)'in şairlerinden saymaktadır. Ne olursa olsun, onların bütün bu sözlerinden şu netice çıkar ki, Sayfî VI. / XII. asrın ikinci yarısında yaşamış olan şairlerdendir.

Burada şunu da kaydetmek icab eder ki, zikredilen tezkireler arasında yalnız 'Avfî, şairimizin adını tam olarak ve şu şekilde kaydetmektedir: al-Hakīm 'Alī b. Aḥmed al-Sayfī. Halbuki bu nushada, şairin adının 'Alī değil, Mas'ūd olduğu görülmektedir. İran tezkirecilerinin, şairlerin adlarını tesbit ederken, ne kadar yanlışlıklar yaptıkları mâlûm olduğundan, burada nushada görülen adın daha doğru olduğu kolayca kabûl olunabilir.

Rasā'il al-uşşāḳ'a gelince, 'Avfî, isim zikretmeden, fakat yüz aşk mektubu olduğunu sezdirerek, ondan büyük bir sıtayışle bahseder¹. Ondan sonra, yalnız *Macma' al-fuşaḥā'* müellifi onu

¹ Lubāb, c. II, s. 159: و تألیفی ساخته است بصد عشق نامه که عاشق بمشوق:

بویسد در معانی واحوال که میان عاشق و مشوق افتد در غایت لطف آمده است و مقبول فضلا و پسندیده امائل است...

zikrediyor. Sayfî-i Nişâbüri'nin, yukarıda aynen kaydedilmiş olup 10 varak devam eden ve ekserisini fihristin doldurduğu kısa ve açık mukaddimesinde verdiği izahata göre, kendisi bilhassa gazel tarzında şiir yazarmış ve kendisi veya bir arkadaşı için, bir aşk mektubu (ışık-nâme) yazdımı, o mektup çok güzel olmuş. Bundan dolayı, bu sahada, muhtelif hal ve vaziyetlere göre, yüz tane mektup yazmış ve bu eseri meydana getirmiş. Eser tamamlanınca, onu takdim edecek bir şahıs aramış ve Emîr 'Amîd... Faḫralma'âlî Muḫammed b. Maḫmûd b. Zekeriyâ 'yı bularak eserini ona takdim etmiş. Mukaddime, dostluk ve nevileri hakkındaki 2 varaklık bir fasilla nihayet buluyor ve ondan sonra asıl mektuplar başlıyor.

10. BURDUR, VAKIF ve HALKEVİ KİTAPLIĞI, No. 659.

Muḫtaşar Makārim al-aḫlāk

Yarı meşin bir cild içinde 150 varaktır. 18,2×12,7 (12×8) sm. eb'adındadır. Kalın, saykallı kâğıt, mürekkep kahverengi, 15 satırlı eski İran neshi; söz başları kırmızı mürekkeple. Ferağ kaydı yoktur. Hicrî VII. asır yazmasıdır.

Baş: بسم الله الرحمن الرحيم این مجموع طرفی از طرف لفظ و معنی که خواجه امام: استاذ رضی الدین منشی الکلام ابو جعفر التیسابوری طاب اسمه و در رسمه در کتابی که نام آن مکارم اخلاق کرده است در سلاک بیان آورده است و افتتاح این تسوید در سلخ ذی القعدة سنه ۶۰۱ اثبات افتاد... از مدتی مدید... باز خاطر نگران بود و ضمیر ملتفت بدان که در محاسن سیر تألیفی کرده شود و روزگار بفرصت آن مسامحت نمی کرد تا بشی که فرصت خدمت مجلس عالی مجیرالدین نجم بن محمد الدهستانی دست داده بود... باتمام اشارت فرمود... و اگرچند نیز پاریسی شیوه مهود... این داعی نبوده است و لکن ایادی و صنایع ولی نعمت این اقتضا کند که هر طریق که ممکن گردد در قضاء حق این ... نموده آید...

Bu eserin başka bir nushasına tesadüf edilmediği gibi, müellifi de tesbit edilemiyor. Yukarıki önsöze göre, eserin aslı olan Rażîyaddîn Abū Ca'far al-Niṣābüri'nin eserine gelince, bunun hakkında da bir malûmata tesadüf edemedik. Arapçada Rażîyaddîn Abū Naşr al-Ḥasan b. al-Faẓl al-Ṭabarsî'nin, bir kaç defa farsçaya tercüme edilmiş olan *Makārim al-aḫlāk* adlı bir

kitabı varsa da (bk. C. A. Storey, *Persian Literature, A Bibliographical survey*, Section II, Fasciculus I, London 1935, s. 176), bu son müellifin adı ve nisbesi, yukarıda kaydedilen müellifin ad ve nisbesine uymamaktadır. Ancak Kâtip Çelebi (*Keşf el-Zünûn*, nşr. Ş. Yaltkaya ve Rifat Bilge, İstanbul 1943, c. II. s. 1811) *Ta'lim al-muta'allim* adlı eserde Rażiyaddîn al-Nisâbüri adlı bir şahsın *Makârim al-aḥlâk* adlı bir eserinin zikredildiğini kaydetmektedir ki, burada mevzu bahis olan kitabın o eser olması icab eder.

11. BURDUR, VAKIF VE HALKEVİ KİTAPLIĞI, No. 436.

Sultan Veled

İbtidā-nāme

Selçukî tarzında süslü meşin bir cild içinde takriben 220 varaktır. Eb'adı $24,2 \times 16,5$ ($13,2 \times 19,5$) sm. dir. İçinde pek çok tashihler vardır; arada bir "şukka,, lara tesadüf ediliyor; bazen sahife eklenmiştir. Bir çok yerlerde, kenarlara konulan işaretlerle, beyitlerin tertibi değiştirilmek istenmiştir. Son kürrasenin, formanın, kâğıdı daha yeni görünüyor ve sonunda ferağ kaydı yoktur.

Baş: سبب انشاء مثنوی ولدی در بیان اسرار احدی آن بوز که...

Mevânâ'nın oğlu olan Sultan Veled ve *İbtidā-nāme*'si, herhangi bir izahat vermeğe lüzum göstermeyecek kadar meşhurdur ve esasen epeyce çok olan *İbtidā-nāme* nushaları şu makalede toplanmış bulunuyor: H. Ritter, *Philologica IX: Maulānā Ḡalāladdīn Rūmī und sein Kreis, Der Islam*, c. XXVI, cüz 3 (1942), s. 232—233. Fakat, yukarıda verilen tavsife dikkat edilecek olursa, bu nüshanın, bir müsvedde ve binnetice ne kadar mühim olduğu hemen anlaşılacaktır.

12. BURDUR, VAKIF VE HALKEVİ KİTAPLIĞI, No. 1237

Lamḥat al-nazar

Tamir görmüş bir cild içinde, 45 varaktır. Eb'adı 23×16 ($16,7 \times 12$) sm. dir. Yazısı, 17 satırlı, muntazam bir nesihdir; söz başları kırmızı mürekkeple. İstihzah kaydı şudur: تم الكتاب... علی يد... احمد بن محمد المولوی الاحدی الکاتب: فی اواخر ربیع الاخر سنه ۷۱۱.

Baş: ملهم خطا وصواب وخطیب خطاب فصول وابواب در ضمیر خراب... این ضعیف نحیف را متقاضیات درون بکماشت تا بیستی چند از نظم در میدان غربت بزبان آورد... همه بر اسهای حسنای معلاى امیر فقیر نهاد... تحم الملة والدين...

Arapça hikmetli sözlerin farsça olarak, hikâyelerle şerh ve izahından ibaret olan bu eserin, ne müellifi, ne de başka bir nushası tesbit edilebildi. Eserin takdim edildiği Amîr-i fakîr-nihâd Nacmaddîn'in de kim olduğu tesbit edilmedi. Bu vasıfla anılan bir emir Kâraşay varsa da (ona ithaf edilmiş olan *Tarcama-i madh-i fakr u zamm-i dunyâ* adlı kitap için bk. Ahmed Ateş, *Hicrî VI-VIII. (XII-XVI.) asırlarda Anadolu'da farsça eserler, Türkiyat Mecmuası*, c. VII-VIII, cüz II, (İstanbul 1945), s. 123. Burada ona «Emîr-i fakîr-sîret» sıfatı verilmektedir), bu şahsın ad veya lâkabı Nacmaddîn değil, Calâladdîn'dir. Bununla beraber bu eserin Anadolu'da yazıldığını zannediyorum.

13. ANTALYA, TEKELİOĞLU, KİTAPLIĞI, No. 821.

Muhammed Şadr 'Alâ' Ahmed

Basâtin al-uns

Hasan Dabîr 'Abdûsî

Tamir görmüş bir cild içinde 150 varaktır. 20 × 13,5 (14,5×7) sm. eb'adında olup 14 satırlı işlek bir nesta'lik; söz başları kırmızı mürekkeple. Baştan ve sondan noksan. Hiçrî X. yüzyıl yazması.

Baş: ... عظمت و کبریای او چون دیده ز کس از کسوت نور عاری گشته...

Bu müellif hakkında hiç bir tezkirede mâlûmat bulamadım. Eserin mukaddimesinde bizzat kendisinin verdiği bilgiye göre (vr. 23 b), bu eserini 726/1326 senesinde yazmış ve o zaman 26 yaşında bulunuyormuş. Buna nazaran Abdûsî 700/1300 yılında doğmuştur. Kendisine «debîr» dediğine bakılırsa, münşi olması icap eder. Hakikaten bu eseri, tekellüflü ve tasannu'lu üslûbu ile, onun mesleğinin ne olduğunu pek güzel göstermektedir. Bir yerde de kendisinin Dehlili olduğunu söyler¹. Laknavti ülkesinin zaptından sonra, Tîrhut üzerine yürüyen Dehli Türk Tuğluk hanedanının müessisi Gıyâseddin Tuğluk ile bereber bulunmuş, oradan Dehli'ye dönüşte hastalanmış, ve bu sırada, bu eserin aslı olan ve sade bir üslûpla yazılmış bulunan hikâyeyi bir arkadaşı ona getirmiş. Bu hadise 725/1325 martında ve onu takip eden senede vukua gelmiştir (bk. Y. H. Bayur, *Hindistan Tarihi*, c. I, s. 322 v. d., *Türk Tarih Kurumu Yayınlarından*, seri XIII, c. 4).

Basâtin al-uns 'a gelince, başka yalnız bir yazması mâlûm olan (bk. C. Rieu, *Catalogue of the Persian Mss. in the British*

¹ Vr. 12 a: ... حاك جان پرور حضرت معظمه دهلی كه مولد ومنشأ اصلی من است...

Museum, c, II, s. 752 v. d., No. Add. 7717) bu eser, yine müellifinin verdiği bilgiye göre, *Hikāyet-i Pādişāh-i Kışvar-gīr* denilen ve hindceden terceme edilmiş olan¹ hikāyenin gayet tasannu'lu bir üslûpla yeniden yazılmasından ibarettir. Hikāye, bu nüshada, vr. 29 a 'da başlar: Āçīn (Rieu: Ujjain) şehrindeki bir padişah, bir zâhîde, kendisine bir hikāye anlattırır. Onun içinde başka hikāye vardır... Elhasıl, bu eser, birbiri içinde on beş kadar hikâyeden meydana gelmiştir. Fakat bunlar, *Kelīle ve Dimne* veyahut *Sindbād-nāme* 'de bulunan hikâyeler tipinde değil, dikaktik unsurları ikinci derecede kalan ve bazan hiç görülmeyen masallardır. Burada şekil değiştirme (âşıkın bülbül, maşukun gül olması gibi), ruhun kalıp değiştirmesi (kendi cesedinden çıkıp ahunun, papağanın ilh... cesedine girmesi gibi) motiflere sık sık tesadüf olunur.

Bu nusha baştan ve sondan noksan olmasına rağmen oldukça mühimdir. Çok nadir bir eserin mevcut ikinci yazması olduğu gibi, bu nushanın Antalya 'da bulunması, Hind masallarının çok karışık olan dağılma yollarının ne kadar mütenevvi olabileceğini ve bazı motiflere neden dolayı en ümit edilmeyecek yerlerde tesadüf edilebileceğini göstermektedir.

III. ARAPÇA ESERLER

14. ANTALYA, TEKELİOĞLU KİTAPLIĞI No. 157 VE 158

Fārābī 'nin arapça bir şiiri.

Yukarıda kaydedilmiş olan numarada mukayyed olan Gazālī 'nin *İhyā al-ʿulūm* adlı eserinin sanunda² (vr. 228 b), Fārābī 'ye isnad edilen bir şiir bulunmaktadır. Bu şiir, Fārābī'nin hayatını yazan terceme-i hal kitaplarında mevcut değildir (Bk. Meselâ, İbn Hallikān, *Vafayāt al-aʿyān*, Kahire, 1299, c. II, s. 100 v.d.; İbn al-ʿİmād, *Şazarāt al-zahab*, c. II, s. 350 v. dd.; İbn

1. Vr. 18 a : ... بتفقد ابن ضيف آمد ونسخة حكايت پادشاه كشورگير كه ترجمه : Vr. 18 a : ... هندويست آورد...

² Bu nushanın hususiyetleri şunlardır: Yarı meşinsiyah bez bir cild içinde, sonradan ikiye bölünmüş, bir cilt. 171 + 229 varak. 35,7 × 25,8 (29,7 × 18,8) sm. eb'adında. Yıldız cedvel içinde, 35 satırlı, sola meyilli işlek bir nesih. Bâb başları kırmızı mürekkeple. 1 b 'de bir başlık var. Ferag kaydı şudur: وقد وقع الفراغ من تقيق هذا الكتاب ضحوة يوم الاثنين خامس عشرين من شهر الله الحرام محرم ... لسنة ٧٨٢ هـ على يد العبد ... ملكانشاه بن يحيى بن محمد الملقب بنظام — (؟) الحسين ...

Abî Uşaybi'a, 'Uyûn al-embâ' fi tabakât al-atibbâ', c. II, s. 134 v. d.; Şafadî, al-Vâfi, c. I, s. 106 v. d. ilh...). Şu kadar var ki aşağıda aynen kaydedilmiş olan şiirin, muhakkak surette, Fârâbî'ye ait olduğu iddia edilmiyor, ancak bir ihtimal olarak kaydedilmiştir.

نظرت بنور الله اول نظرة	فغبت عن الالوان وارتفع اللبس
فازال قلبي لاذاً (!) بحالكم لى	وحضرتكم حتى فتت فيكم النفس
وزيتونة الفكر الصحيح اصولها	مباركة واوراقها الصدق والقدس
فروحى زيتى والخيال زجاجتى	وعقلى مصباح ومشكوة الحس
فصار لكم ليلى نهراً وظلمتى	ضياء ولاحت من جنبكم الشمس

15. ELMALI, HALK KİTAPLIĞI, No. 2460

Abu'l-Fazl Bekr b. Muḥ. b. 'Alî Manāḳib İmām A'zam
al-Zarancari

Ebrû kâğıt kaplı, yarı meşin bir cild içinde 22 varaktır. 27 × 17,7 (20,6 × 12,2) sm. eb'adındadır. 19 satırlı muntazamea nesih. Metinde bazı basit imlâ yanlışları görülmektedir. Söz başları iri harfli ve kırmızı mürekkeple. Ferağ kaydı yoktur. Hicrî X. veya XI. asır yazmasıdır.

اخبرنا والدى الشيخ الامام ابو الفضل يوسف بن محمد بن احمد الحنفى سنة: ٥٥٧
قال حدثنا الشيخ... الزاهد برهان الدين ابو الحسن على بن محمد بن الحسن
البلخى بالمدرسة الصادرية بدمشق سنة ٥٤٦
قال حدثنا القاضى العالم ابو الفضل بكر بن محمد بن على الذرنجى (!) قال
اعلم ان مناقب ابى حنيفة... تشتمل على فصول، فصل [فى] انه من العرب أو من
المجم، وفصل فى انه هل جرى ذكره على لسان المتقدمين، وفصل فى انه هل
هو من التابعين، وفصل فى المشايخ الذين رأوا (!) عنهم، وفصل فى اصحابه الذين
تلموا منه ورووا عنه، وفصل فى فضائله، وفصل فى علمه وفقهه، وفصل فى عبادته
وزهده، وفصل فى ورعه وتقواه، وفصل فى مروته وسجاوته، وفصل فى فهمه و
فطنته فاما الفصل فاختلف العلماء...

Kâtib Çelebi (Keşf ez-zünûn), O. Spies (Beiträge zur
arabischen Literatur-Geschichte, Juristen, Historiker, Traditiona-
rier, Leipzig 1932, Abhandl. für die Kunde des Morgenlandes,

c. XIX, No. 3) ve Broekelmann (*GAL* ve *Suppl.*) tarafından zikredilmeyen bu eserin müellifi olan Bekr b. Muḥ. 427/1035 — 36 yılında, Buhara civarında, Zarancar (=Zarangar) kasabasında doğmuş ve 512/1118 — 6 yılında ölmüş olup hanefî mezhebinin ileri gelenlerindenidir (bk. Muḥammed ‘Abdalḥayy al-Luknavî, *Kitāb al-favā'id al-bahiya fî tarācîm al-ḥanafiya*, Kahire 1324, s. 56; İbn al-Aṣîr, *Kāmil*, nşr. Tornberg, c. X, s. 383; Sam‘ānî, *Kitāb al-ansāb*, *G M S*, No. 20, vr. 273 b v.d.). Mezarını ziyaret ettiğini söyleyen Sam‘ānî de dahil olduğu halde, hiç kimse bu eseri zikretmiyorsa da, onun mevsukiyetinden şüphe ettirecek hiç bir sebep görülmemektedir.

16. ANTALYA, TEKELİOĞLU KİTAPLIĞI, No. 439

Meem u-a, Tamir görmüş meşin bir cild içinde 38 varaktır. Kalın, az saykallı kâğıt. 17,6 × 13 (13,5 × 9,6) sm. eb'adında; 11 satırlı gayet güzel, hareketli nesih; mürekkebi solgun kahve rengi. Şiirler ve söz başları iri ve kalın harflerle. *Ferağ* kaydî şudur: وقع الفراغ من نسخة في المشر... غير الله لكاتبه...
الاوسط من رجب سنة ٦١٨ للهجرة النبوية

1. Vr. 1b — 13 b Abū Bekr Muḥammed al-Maḫşūra va'l-
b. al-Ḥasan İbn Durayd mamdūda nazman

Baş: ... قصيدة في المقصور والممدود قالها ابوبكر محمد بن الحسن بن
دريد رحمة الله عليه باب ما يفتح اوله
واحذر مفارقة الهوى لا تتركن الى الهوى
الهواء الممدود ما بين السماء والارض ...

Bu küçük manzumenin müellifi, birinin sözü ile, dilcilerin en şairi veya şairlerin en bilgilisi olan İbn Durayd'dir (Ölümü 321/934. Bk. Brockelmann, *Geschichte der arabischen Literatur*, c. I, s. 111; *Suppl.*, c. I, s. 173 v. d.) Bu manzume *A'cab al-ucb* içinde (Cavâib, İstanbul 1300) müellifin meşhur *Maḫşūra*'sının sonunda neşredilmiştir (s. 129).

2. Vr. 14 b - 33 b.

يحتوى على الفرق بين الظاء والضاد المشبهى (!) في اللفظ والمختلفى (!) في
المعنى والخط، اظنها من عمل ابى بكر بن الحسين (!) بن دريد
فصل ما يشتمل على معرفة الظاء والضاد... قال الشيخ ابو بكر...
اما بعد فانك سألتني ان اشرح لك طرفا من حروف الظاء والضاد... فكتبت لك

امثلة لتقتدى بها وشدتها بكتاب الله عز وجل وشواهد من الشعر، الهماك الله
الرشاد... فما بالطاء والآخر بالصاد العظة والعظة...

Bu küçük risale, isminden ve ilk misalden anlaşılacağı gibi, her itibarla birbirine benzediği halde, birinde Z, diğesinde Ž olması ile ayrılan ve, tabii olarak, manaları büsbütün farklı olan kelimelerden bahsetmektedir. İçinde, misâl olmak üzere, ayetler ve az miktarda şiir zikredilmiştir. Eserin müellifine gelince, risalenin başında yalnız Abū Bekr künyesi vardır. Müstensih bu şahsın, daha evvel bahsedilen manzumenin müellifi olan Abū Bekr İbn Durayd olduğunu zannetmiştir. Fakat şimdiye kadar, başka bir nüshası mâlûm olmayan bu eser hiç bir tercemei hal kaynağında, İbn Durayd 'e isnad edilmiş değildir (bu kaynaklar, Brockelmann, *G A L*, c. I, s. 111 'de gösterilmiştir). Son zamanlarda Fatih Kütüphanesinde bir mecmua içinde bunun ikinci bir yazmasına tesadüf ettim (No. 5413). Burada kitap şöyle başlamaktadır (vr. 132 b):

قال ابوبكر الصدي القروي اما بعد فانك سألتني ...

Anlaşıyor ki, bu risale Abū Bekr İbn Durayd 'in değil, Abū Bekr al-Şadafî 'nindir. Fakat bu son şahıs hakkında da hiç bir mâlûmat bulamadım.

3. Varak 36 b-son: قال الشيخ الامام عبدالعزيز... في معنى مخارج الحروف

Bu nushaya sonradan yazılmış olan bu manzumenin müellifi, 'İzzaddîn 'Abdal'azîz b. Aḥmed al-Dîrînî (ölümü 697/1297, Bk. Brockelmann, *G A L*, c. I, s. 451; *Süpl.* c. I, s. 811) 'dir, ve bu şiir seslerin mahreçlerini, yani ağzın neresinden çıkarıldıklarını, göstermek için yazılmıştır. Manzumenin diğer bir nüshası yalnız Kahirede bulunmaktadır (bk. *Fihrist Dār al-Kutub al-Misriya*, c. I, s. 21)

17. BÜRDUR, VAKİF VE HALKEVİ KİTAPLIĞI, No. 1176.

Muhtaşar Vafayāt al-a'yān

Yarı meşin bir cild içinde 270 varaktır. 18 × 13,5 sm. eb'adındadır. Yazı eb'adı muhtelifdir. Ekseriya noktasız ve harekésiz şahsî yazı. Arada şukka'lar vardır. Ferag kaydı yoktur. Hierî VII. veya VIII. yüzyıl (Müellif hattı olabilir).

Bag: هذه تراجم انتقيتها من وفيات الاعيان... لشمس الدين ابن خلدكان
ثم زدت عليها ما تيسر من مادته والله الموفق، ابراهيم النخعي الفقيه الكوفي احد
الائمة المشهورين...

Son: محمد بن عبد الله بن مالك العلامة الاوحد جمال الدين الطائي

608—681/1211—1282 yılları arasında yaşamış olan Şamsaddin Ahmed b. Muhammed İbn Hallikān 'ın yazmış olduğu *Vafayāt al-a'yān va anbā' abnā' al-zamān* adlı terceme-i hal lûgatı (bk. Brockelmann, *G A L*, c. I, s. 326 v. dd.; *Suppl.*, C. I, s. 561), daha müellifinin hayatında fevkalâde bir şöhrete mazhar olmuş; oğlundan başlayarak bir çok kimseler tarafından hülâsa edilmiş ve Türkçeye de terceme edilmiştir. Brockelmann'da yedi tanesi sayılan ve basılmamış olan muhtasar nushalar, yukarıda tavsif edilen nushaya hiç benzememektedir. Bundan başka, bu muhtasarı hazırlayan şahıs, yalnız eseri hülâsa etmekle iktifa etmediğini, ona asıl eserde bulunmayan bazı şahısların terceme-i halini ilâve ettiğini söylüyor. Fakat yapılan sathî bir karşılaştırma, onun ilâve yapmadığı, bilâkis, bir çok mâlûmatı atladığı görülmektedir.

18. BURDUR, VAKIF VE HALKEVİ KİTAPLIĞI, NO. 1231.

[Tarih al-umarā al-Ṭalavī (?) al-Artūkī]

Tamir görmüş meşin bir cild içinde 47 varak olup 18,4 × 11 (15,5 × 8) sm. eb'adındadır. 19 satırlı talik yazı. Cümleler iri, kırmızı noktalarla ayrılmış. Ferağ kaydı yoktur. X. veya XI. yüzyıl.

الحمد لله الذي خلق الانسان... اما بعد فانه قد التمس مني من اجابته فضيلة: وموافقته جليلة ان اكتب رسالة مختصرة... في نسب امراء الطاولى الارتقى ركن ركين الدولة صلاح الدين وان ابن فيما ما رأيت من تواريخ المنقولة ثم ان خدمت به حضرة... مولانا الامير ابراهيم بك الطاولى الارتقى اعز الله انصاره...

Artuk b. Eksüb'ün (nushada aynen böyle) Maveraünnehir'den hicreti ile başlayan bu eserin başka hiç bir nushasına raslanmamış olup, şimdiye kadar hiç kimse ondan bahsetmemiştir. Adı nushada görülmeyen müellifi, bu eserini Kanunî zamanında, Suriye'de yaşadığı anlaşılan Artuklulardan İbrahim Bey adlı bir şahıs için yazmıştır. Mukaddimesinde söylediğine göre, Artuk oğulları hakkındaki mâlûmatı şu menbalardan toplanmış: Meşhur İzzeddin İbn al-Asîr'in Şalâhaddîn Ayyübî için yazdığı eser (bk. Brockelmann, *G A L*, c. I, s. 346), İbn Şihne'nin *Ravzat al-manā ir* (bk. Brockelmann, *G A L*, c. II, s. 141 v. dd.)

ve Nuvayri'nin eseri (bk. Brockelmann, *G A L*, II, 139 v. v.). Bu haynakların hepsi bugün elimizde olduğuna göre, eserin okadar kıymeti yoktur. Müellif, kendi bildiklerini ve sözlerine güvenilir kimselerin verdiği bilgileri eserine ilâve ettiğini söylüyorsa da, XVI. asırda, Artuk oğulları hakkında mühim şifahi bilgilerin mevcüt olabileceği kabul edilemez. Bu mütalaalara işti-râk eden sayın Prof. Mükrimin Halil Yınanç, bir konuşma esnasında, bu eseri görüp kopya ettirdiğini, ancak içinde yeni hiç bir mâlûmat olmadığını söylemiştir. 28/XII/947
